

Grijp uw kansen!

Op 5 november 2009 organiseerde het Nederlands Centrum voor Volkscultuur samen met de provincie Utrecht in het Paushuis in Utrecht het congres 'Volkscultuur en cultuurparticipatie: ervaringen uit de praktijk'. De inleidende lezing werd verzorgd door Ineke Strouken, directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, de instelling die een goede kijk heeft op de praktijk van de volkscultuur.

Tekst

Ineke Strouken

Foto's

Nationale Beeldbank en Jan Stads

Op de Etsstoeldag in Anloo wordt een zeventiende-eeuwse rechtspraak nagespeeld.

Met de instelling van het Fonds voor Cultuurparticipatie wordt volkscultuur voor het eerst genoemd als belangrijk middel om cultuurparticipatie te bevorderen. Inmiddels hebben de provincies en grote gemeenten hun plannen ingediend, waarbij ze ook hebben moeten nadenken over wat ze met volkscultuur willen. Wij merken dat veel beleidsambtenaren het nog onwennig vinden om het nieuwe beleidsveld volkscultuur vorm te geven. Wij hebben veel vragen gehad over: 'Wat is volkscultuur?' en 'Hoe kun je het inzetten om cultuurparticipatie te bevorderen?' 'Welke projecten moet wij ondersteunen?' Wij hebben ook veel opmerkingen gehad als: 'Wij kunnen toch niet alle carnavalsverenigingen of sinterklaasoptochten gaan subsidiëren?' en 'Wat is het verschil tussen amateurkunst en volkscultuur?' Omdat veel beleidsmedewerkers in de periode hiervoor actief waren in het Actieplan Cultuurbereik en vooral uit de hoek van de amateurkunst komen, bestaat de neiging om volkscultuur te zien als een afgeleide van amateurkunst en/of cultuureducatie.

Volkscultuur is alledaagse cultuur

Het doel van deze dag is om ervaringen uit te wisselen en om volkscultuur neer te zetten als een zelfstandig beleidsterrein, met als centrale vraag:

- Hoe kun je structuur geven aan een consistent beleid voor volkscultuur?
- Hoe kun je (nieuwe) doelgroepen op een actieve, vernieuwende manier met volkscultuur aan de slag laten gaan?

Volkscultuur als kans voor cultuurparticipatie

Het gaat er in dit geval dus niet om dat bepaalde volksculturele uitingen gestuurd of behouden moeten worden (zoals verdwijnende vrijersmarkten), maar het gaat over: het bevorderen van cultuurparticipatie met de volkscultuur als insteek. Het gaat er om organisaties en bevolkingsgroepen te stimuleren om op een goede manier met volkscultuur activiteiten te organiseren die de participatie aan cultuur bevorderen. Ook als je de project-

uitvoering over laat aan professionals (erfgoed- of kunstinstellingen) dan moet altijd de insteek zijn: hoe kun je (nieuwe) groepen mobiliseren en hoe kun je uiteenlopende groepen uit de samenleving samen brengen en laten deelnemen aan cultuur?

Met deze dag willen wij beleidsmedewerkers handvaten bieden om op een creatieve manier beleid te ontwikkelen voor volkscultuur. Volkscultuur biedt veel kansen voor cultuurparticipatie. Grijp die kansen!

Volkscultuur verbindt heden en verleden met elkaar

Allereerst: volkscultuur is niet iets van alleen vroeger. Het is een misverstand dat volkscultuur een kant en klaar pakketje overgeleverde waarden en gebruiken uit het verleden is. Volkscultuur moet je actiever formuleren. Het is de culturele bagage – de gewoonten, gebruiken, tradities en rituelen, ervaringen en herinneringen – die iedereen van thuis uit heeft meegereggen en tekens weer aanpast aan de tijd en de omstandigheden. Het houdt zowel continuïteit en verandering in zich.

Daarom definiëren wij het als volgt: Volkscultuur is levende dynamische cultuur, die tot uiting komt in sociale praktijken en rituelen, maar ook in sommige kunstzinnige uitingen. Volkscultuur kan omschreven worden als de cultuur van het dagelijks leven, die verwijst naar culturele identiteit.'

Het gaat dus om levende, dynamische cultuur, waarin de culturele identiteit weerspiegeld wordt. Volkscultuur heeft dus een band met het verleden, maar wordt tegelijk ook steeds weer aan gepast aan de veranderende omstandigheden in een veranderende wereld. In die zin moet volkscultuur steeds weer opnieuw 'eigen' worden gemaakt. Dat is een actief proces.

Verskil tussen volkscultuur en (amateur)kunst

Volkskunst of erfgoedkunst is kunst die samenhangt met de eigen culturele identiteit en waarin de culturele roots zichtbaar zijn. In de brede antropologische definitie van cultuur is cultuur breder dan alleen kunst. Maar ook kunst hoort natuurlijk bij cultuur. Daar waar kunst in de vrije tijd wordt beoefend, zou je het amateur-

kunst kunnen noemen. Ook volkskunst wordt vaak in de vrije tijd beoefend. In die zin kan volkskunst ook amateurkunst zijn.

Maar of het al of niet in de vrije tijd beoefend wordt, is niet een onderscheidingscriterium als je het hebt over volkscultuur. Belangrijk is de reden waarom mensen deze kunstvorm beoefenen en die reden is dat volkscultuur beoefend wordt omdat het gaat om kunst die samenhangt met de eigen culturele roots. In het Engelse taalgebied wordt daarom wel gesproken van 'heritage art' of erfgoedkunst. Het is kunst waarin erfgoed doorklinkt en kunst die te maken heeft met de culturele roots.

Het actieve proces van het steeds weer eigen maken van de cultuur van vorige generaties, moet op een creatieve manier worden vorm gegeven. In de presentatiefase zou kunst een rol kunnen spelen. Maar volkscultuur is veel meer dan alleen een inspiratiebron voor kunst.

Volkscultuur en cultuurparticipatie?

Wat voor kansen biedt volkscultuur aan cultuurparticipatie?

1. Volkscultuur is van iedereen.

Het gaat over gewone alledaagse dingen, die voor iedereen herkenbaar zijn. Ook als je uit verschillende culturen komt. Iedereen begrijpt waar je het over hebt en je kunt er ook iedereen enthousiast voor maken. Volkscultuur staat heel dicht bij mensen.

2. Volkscultuurbeoefening kan bij de mensen thuis.

Met volkscultuur bezig zijn hoeft niet in een museum, archief of muziekschool. Het kan net zo goed in een trein, park, supermarkt, ziekenhuis, kerk, disco of kermis. Hierdoor vergroot je het aantal deelnemers en kun je nieuwe doelgroepen bereiken. Zelf hebben wij veel ervaring met volkscultuur op de kermis en op één kermis heb je al gauw 150.000 bezoekers op je tentoonstelling of festival. Ook veel mensen die van zijn leven niet in een museum komen.

3. Volkscultuur stimuleert sociale cohesie.

Vorig jaar hebben wij het boekje *Sinterklaas op de Schaats* uitgegeven, waarin bekende Nederlanders vertellen over hun volkscultuur en tradities. Eén van de geïnterviewden zei: 'tradities dat zijn wij',

Een goed volkscultuurproject is altijd gebaseerd op kennis.

tradities beleef je samen. Door tradities voel je je met elkaar verbonden. Daar zit meteen ook een valkuil in: als je het hebt over 'wij', dan kan dat ook uitsluiten. Wij zijn daar altijd heel alert op. Daarom focussen wij ons op het délen van tradities en kennis hierover. Als je begrijpt waarom je dingen denkt en doet vanuit traditie – en als je de achtergrondverhalen kent – en je deelt dat met anderen, dan ontstaat er begrip en kweek je respect. Dan begrijp je ook waarom de een zus doet en de andere zo. Kennis delen is daarom voor ons een belangrijk uitgangspunt bij volkscultuurprojecten.

4. Volkscultuur is herkenbaar voor iedereen.

In Nederland zijn in elke gemeente organisaties op het terrein van volkscultuur actief. Daarbij maken wij wel altijd een onderscheid tussen 'levende' volkscultuur en volkscultuurbeoefening. Tussen een ooievaar in de tuin zetten als een kindje geboren is en een project over geboortegebruiken.

5. Volkscultuur gaat uit van culturele diversiteit.

Levende volkscultuur gaat over al die tradities en rituelen die Nederland rijk is. In het Jaar van de Tradities hebben wij de nationale, regionale en lokale tradities en rituelen in kaart gebracht, ook van mensen die hier nog niet generaties lang wonen, en dan zie je pas hoeveel verschillende tradities in Nederland beleefd worden, ook in onze moderne snelle tijd. Die grote culturele diversiteit zorgt voor een grote behoefte aan duiding. Mensen willen weten waar gewoonten vandaan komen.

6. Volkscultuur heeft een grote achterban. Wij maken onderscheid tussen 'levende' volkscultuur en volkscultuurbeoefening. Onder volkscultuurbeoefening verstaan wij de mensen die reflectief of actief met volkscultuur bezig zijn. De grote schare van enthousiastelingen is ook voor de overheid interessant. Die grote achterban zie ik nog niet goed terug in het beleid. Er zijn jaarlijks rond de 6.000 organisaties met aspecten van volkscultuur bezig, structureel of ad-hoc. Er zijn dus veel vrijwilligers mee gemoeid en ook een heel groot publiek.

Goede volkscultuurprojecten geven inzicht in elkaars culturele roots.

Onder de beoefenaars rekenen wij onder meer de onderzoekers en historische verenigingen, maar ook de organisaties voor erfgoedkunsten en ambachten, en de folklore- en levende geschiedenis groepen. Deze laatste groep is een interessante doelgroep, omdat het onderwijs en toerisme hier in geïnteresseerd is en omdat de derde en vierde generatie nieuwe Nederlanders op deze manier hun eigen cultuur probeert vast te houden. Een groeiende sector is ook het veld dat zich met het behoud van immaterieel erfgoed bezig houdt. Als Nederland de UNESCO conventie immaterieel erfgoed heeft ondertekend, zal deze doelgroep hard groeien. Maak gebruik van deze achterban. Het is een bescheiden achterban, die gewend is met weinig middelen veel te doen en veel mensen te bereiken, maar daar zit heel veel kennis en ervaring. Geef hen ook de kans om te groeien.

Mijn streven is om deze bestaande achterban in contact te brengen en samen te laten werken met de 'nieuwe' deelnemers. Ik denk dat dat heel bevruchtend zal werken.

Beleidskaders

De breedte van volkscultuur en de vele manieren waarop met volkscultuur wordt omgegaan, maken het moeilijk voor beleids-

makers. Tegelijkertijd biedt het een kans. Als je die kans grijpt, en even door de zure appel heen bijt, dan kan het heel wat toevoegen aan het cultuurbeleid. Het is alleen even een proces van richting zoeken. Beleidsmakers hebben behoefte aan kaders:

1. Allereerst gaat het om bijzondere manieren om volkscultuur inzichtelijk te maken.

Ik gebruik liever het woord 'bijzonder' in plaats van 'innovatief', omdat het vaak de hele eenvoudige, herkenbare invalshoeken zijn die het meeste succes hebben. Bij volkscultuur worden de tradities van de verschillende bevolkingsgroepen als uitgangspunt genomen. Voor elke gemeente ligt dat weer anders. In Nijverdal is een geheel andere culturele gevarieerdheid dan in de wijk Lombok in Utrecht bijvoorbeeld. Bij beleid maken moet goed gekeken worden hoe de volkscultuur in de gemeente er uit ziet en hoe daar inzicht in gegeven kan worden.

2. Projecten moeten gericht zijn op nieuwe manieren, die een toekomstgerichte omgang met volkscultuur bevorderen. Het is dus niet alleen een nostalgisch terug kijken, maar ook nadenken over het doorgeven aan volgende generaties. In projecten moet tot uiting komen dat volkscultuur een actief proces is, een steeds weer opnieuw eigen maken van de culturele bagage. Maar niet alleen de volkscultuur is dynamisch, maar ook de manier waarop wij daar mee omgaan. Het gaat dus om een zoektocht om manieren te vinden waarop je de omgang met, of de beleving van volkscultuur, kunt bevorderen en toekomst kunt geven. Bijvoorbeeld in nieuwe wijken ontstaan vaak projecten waar eerst gekeken wordt naar de tradities die de nieuwe bewoners hebben meegekregen, om vervolgens te kijken welke tradities men in die wijk kan introduceren.

3. Het is van essentieel belang om kennis te hebben van de historische achtergronden van volkscultuur en de betekenis die het voor mensen heeft. Dit kan ik niet genoeg benadrukken. Dat is de essentie van volkscultuur en je mist anders de diepgang. Het gaat bij volkscultuur immers om duiding en betekenisgeving.

4. Daar waar het gaat om de cultuurparticipatie te verhogen, moeten bijzondere projecten worden geformuleerd om op een zo

gevarieerd mogelijke wijze uiteenlopende doelgroepen te bereiken. Cultuurparticipatie wil immers mensen bereiken, actief laten meedoen en er bij betrekken.

Samengevat gaat het dus om:

- inzicht geven in volkscultuur
- kennis opbouwen van de historische achtergronden
- nieuwe manieren vinden om er mee om te gaan
- nieuwe manieren vinden om uiteenlopende doelgroepen te bereiken

Goede projecten

Waar letten wij als Nederlands Centrum voor Volkscultuur op als wij projecten ondersteunen?

1. Het moet natuurlijk gaan over volkscultuur. Vaak is de insteek tradities en rituelen of de vormgeving van het dagelijks leven. Bij volkscultuur gaat men meestal uit van het heden en kijkt van daaruit terug naar het verleden. Context, betekenis en toe-eigening zijn sleutelwoorden. Natuurlijk moet er ook nagedacht zijn over doelstelling, doelgroep, marketing, publiciteit en evaluatie.
2. Mensen kunnen natuurlijk gewoon onderzoek doen naar één aspect van volkscultuur en daar een artikel over schrijven. Daar is niets mis mee. Maar wij stimuleren altijd een combinatie van reflectief en actief, van onderzoek en actieve beoefening.
3. Volkscultuurparticipatie houdt een actieve betrokkenheid in. Volkscultuur mist zijn doel als je het over de hoofden heen organiseert. Bij het Jaar van de Tradities is heel goed te zien dat een 'van onderop' werkwijze het beste is. Mensen bedenken en organiseren het zelf. Er is zoveel meerwaarde als het vanuit de deelnemers zelf komt. Het is veel duurzamer, want het wordt hún project, zij doen het samen. Als je het hebt over cultuurparticipatie dan moet je vooral ook letten op die 'van onderop' benadering.
4. Wij stimuleren altijd samenwerking tussen verschillende – het liefst niet voor de hand liggende – partners. Volkscultuur

Touwslaan is een oud ambacht dat door vrijwilligers in herinnering wordt gehouden. Hier speelt het doorgeven van kennis van generatie naar generatie een grote rol.

gaat over dingen die in de maatschappij leven. Dus kun je projecten goed koppelen aan andere maatschappelijke organisaties en initiatieven.

5. Volkscultuur kan dichtbij huis beoefend worden. De meest alledaagse locaties worden daardoor verrassende plekken.
6. Wij streven naar innovatieve, vernieuwende projecten, maar die moet je als volkscultuur anders definiëren. Wij spreken liever over 'bijzondere' projecten. Projecten waarbij de grenzen verlegd worden (en waardoor de deelnemers zelf ook groeien).
7. Projecten moeten een goede verankering krijgen en duurzaam zijn. Dat kan door de methodiek overdraagzaam te maken, de opgedane kennis door te geven aan volgende generaties of op te slaan in een archief, of door een blijvend project te ontwikkelen.

Tot slot

Cultuurparticipatie heeft het streven om alle mensen met cultuur in aanraking te brengen. Waar kun je dat beter mee bereiken dan met volkscultuur, dat voor iedereen herkenbaar is.

Ik hoop dat subsidiegevers niet alleen oog hebben voor de grote projecten. Steun niet alleen prestigieuze projecten, maar geef ook een kans aan initiatieven van onderop. ▶